

Rok troch pápežov

Rok 1978 bol rokom troch pápežov. Naposledy bola Cirkev svedkom takého rýchleho sledu udalostí v roku 1605, keď štyri týždne po svojom zvolení zomrel Lev XI. Pred štyrmi storočiami sa vtedy na pápežskom stolci v jedinom roku vystriedali Klement VIII., Lev XI. a Pavol V. No a v auguste 1978 zomiera po ťažkej agónii Pavol VI. a po ňom na srdcový infarkt, len po tridsiatich troch dňoch pontifikátu, Ján Pavol I. Tieto dve po sebe nasledujúce úmrtia otvorili dvere pontifikátu Jána Pavla II., jedného z veľkých pápežov v dejinách Cirkvi, ktorý trval obdivuhodne dlho.

Dôležitejší než rekordy je však pri týchto troch pápežoch najmä fakt, že boli v historických okolnostiach 20. storočia kľúčovými aktérmi zmierenia Cirkvi so svetom. Hoci na niektoré aspekty pontifikátu Pavla VI. boli rôzne ohlasy, tento pápež priblížil katolicizmus moderným časom. Muž, pod ktorého vedením sa uskutočnil Druhý vatikánsky koncil (po ňom túžil a inicioval ho Ján XXIII.), sa ukázal omnoho modernejší, než za akého za zvykne pokladať. A naopak, Ján Pavol II. sa prejavil ako mimoriadne mediálne úspešný pápež najmä preto, lebo dobre rozumel tomu, ako veľmi vtedajšia spoločnosť potrebovala silné osobnosti.

Znamenalo to však aj to, že fungovanie inštitúcie preňho nebolo až také dôležité ako snaha, aby jej pastoračná činnosť siahala až na kraj sveta.

A pokiaľ ide o Jána Pavla I., aj on, hoci bol jeho pontifikát taký krátky, zohral v pokroku Cirkvi dôležitú úlohu. Pripomeňme, že viac zapôsobil svojím zjavom ako svojimi rozhodnutiami. No a keď sa v roku 2013 stal pápežom Jorge Mario Bergoglio, aj on si osvojil toto dedičstvo dojemnej jednoduchosti a zároveň neodškriepiteľnej pastoračnej odvahy, za ktorú jednoznačne vd'áci Jánovi Pavlovi I.

Väčšiu pozornosť ako zvolenie Albina Lucianiho za pápeža či krátky čas strávený vo Vatikáne pritiahla na seba jeho náhla smrť. Toto úmrtie opradené všelijakými fámami vyvolávalo podozrenia z akéhosi sprisahania. Jeho rôzne verzie, za ktoré by sa nemuseli hanbiť ani románopisci, sa neprestali objavovať ani po rokoch a nestrácali na sile. Lenže benátsky patriarcha bol chorľavý muž. Sám vôbec nečakal, že by ho konkláve mohlo vybrať za nástupcu Pavla VI. Nebol však práve on ideálnym kandidátom?

Už od začiatku neprestáva nový pápež opakovať, že ho toto poslanie presahuje. Nebola to fráza ani predstieraná pokora. Vo svojej prvej homílii po nastúpení do úradu povie tieto slová: „Naplnený pochopiteľným úžasom a bážňou, no zároveň nesmiernou dôverou v mocnú Božiu milosť a sprevádzaný vrúcnu modlitbou Cirkvi sme prijali úrad Petrovho nástupcu na rímskom stolci a jarmo, ktoré chcel Kristus položiť na naše krehké ramená.“

Tlak prvých dní bol neľútostný. Za pokojným úsmevom a nefalšovaným zmyslom pre humor tohto muža povolaného do čela univerzálnej Cirkvi, známeho schopnosťou úplne sa vložiť do vecí či pevnosťou a rozhodnosťou, sa skrývalo absolútne odhodlanie. Bolo však nad jeho sily. Pod ťarchou zverenej úlohy mu srdce vypovedalo službu. Zostala po ňom spomienka na velikána, na pápeža, ktorý sa dotkol srdc mnohých ľudí, no jeho vlastné srdce bremeno jeho úradu ne-unieslo. Nový pápež, vedomý si prichádzajúcej skúšky, krátko po svojom zvolení povedal kardinálom voliteľom: „Nech vám Boh odpustí, čo ste práve urobili...“

Dieťa hôr

Albino Luciani sa narodil 17. októbra 1912 v talianskom pohorí Dolomity. Jeho otec Giovanni ovdovel, a keď sa po druhýkrát oženil s Bortolou Tancovanou, mal z prvého manželstva už dve malé dcérky. Pôrod malého Albina je ťažký. Dieťa je krehučké, bez meškania ho preto dávajú pokrstiť. Po Albinovi prišiel na svet v roku 1915 mladší brat Federico, ktorý zomrel vo veku len jedného roka. Nasledoval Edoardo (1917 – 2008) a sestra Antonia (1920 – 2009), ktorú volali Nina. Chudobná rodina žije usadená v údolí Cordevole, v malej obci Forno di Canale v tisícmetrovej nadmorskej výške, ktorú v roku 1964 premenovali na Canale d'Agordo. V chudobnom, no dôstojnom domove rodina niekedy zakúša hlad. Zatiaľ čo matka je pomocnou silou v kuchyni, hlava rodiny pracuje ako sezónny robotník a často odchádza za prácou do Švajčiarska a Nemecka. Je to antiklerikálny socialista a zároveň dobrý kresťan, čo si v Taliansku nijako neprotirečí. Nakoniec sa zamestnal ako sklársky robotník na ostrove Murano, remeselnej perle benátskej lagúny.

Rodina robí všetko preto, aby mala nová generácia lepší život: „Mama bola dobrá gazdinka,“ spomína Edoardo Luciani, pápežov mladší brat. „Vždy dokáza-

la nájsť nejaké peniaze na nákup kníh. Na tvári sme všetci mali stále úsmev a naše detstvo bolo z tých najbezstarostnejších a najradostnejších*.“ Túžbu stať sa kňazom vyjadruje Albino už v útlom veku a jeho matka, ktorá sama v minulosti zvažovala rehol'né povolanie, ho povzbudí, aby napísal svojmu otcovi, ktorý toho roku pracoval vo Francúzsku. A hoci bolo treba na odpoveď dlho čakať, bola kladná. Otec vraj z cudziny napísal toto: „Nuž teda, ak treba priniesť túto obeť...“

Albino už v chlapčenskom veku opúšťa rodné údolie, aby vstúpil do malého seminára vo Feltre. Bol vzdialený asi šesťdesiat kilometrov vzdušnou čiarou od jeho domova. sotva dovŕšil jedenásť rokov. Na tie časy to bolo od domova pomerne ďaleko, takže ho jeho matka nemôže chodiť navštevovať. V srdci si však dobre stráži puto, ktoré ho spája s rodinou. Neskôr, keď mal na starosti formáciu seminaristov, neváha mladíkov povzbudzovať, aby chodievali domov: „Dva týždne s rodinou a domáci vzduch uzdraví všetky neduhy!“

Na leto sa mladý seminarista vracia domov a pomáha pri prácach na poli:

„Cez prázdniny sme spolu chodievali kosiť lúky,“ spomína Albinov brat. On pracoval od rána do večera a hoci som bol od neho mladší, počas oddychu sme spolu rozoberali všetky možné témy. Dokázal mi vysvetliť aj najzložitejšie veci tak, že som ich pochopil. A keď som niečomu nerozumel, zopakoval to.“

Áno, vážne rozhovory, ale aj manuálna práca, na ktorú bol budúci cirkevný hodnostár naozaj hrdý, boli

---

* *La Documentation catholique*, č. 1749, 24. september 1978.

preňho typické. „Vtedy som mal mozole na rukách, dnes ich mám na mozgu,“ poznamenal po rokoch.

Hoci štúdium mal zjavne rád, jeho mladší brat spomína aj jeho značnú búrlivosť: „Od trinástich rokov sa stal hlbavejším a nikdy som nevidel, že by stratil nadhľad,“ pokračuje Edoardo. Albino vstupuje do veľkého seminára v Bellune s cieľom stať sa kňazom a čoskoro ho pošlú do Ríma na Pápežskú gregoriánsku univerzitu. Tam študuje filozofiu a teológiu. Napíše dizertáciu s názvom *Pôvod duše v myslení Rosminiho*. Rosmini bol kňazom, ktorý v 19. storočí založil Inštitút kresťanskej lásky a Kongregáciu sestier Božej Prozreteľnosti. Vo svojej intelektuálnej práci konfrontujúcej vieru a rozum autor dávno pred Druhým vatikánskym koncilom obhajuje náboženskú slobodu, čím si tento kňaz a filozof vyslúžil podozrenie z herézy a čiastočné odsúdenie svojho diela Svätým oficiom. Toto odsúdenie bolo zrušené až v roku 2001, pričom v roku 2007 Antonia Rosminiho (1797 – 1855) Benedikt XVI. vyhlásil za blahoslaveného. Možno povedať, že Lucianiho dielo bolo akousi predzvesťou tohto blahorečenia.

Vynikajúci študent Albino Luciani bol 7. júla 1935 vo veku dvadsaťtri rokov vysvätený za kňaza v Kostole svätého Petra v Bellune. Na druhý deň odslúžil v rodnej obci svoju prvú svätú omšu. Je menovaný za kaplána Forno di Canale, a tak sa s radosťou vracia do milovaných hôr, pričom zároveň vyučuje na banskom inštitúte benátskeho regiónu.

Po sotva dvoch rokoch v pastorácii je v roku 1937 menovaný za profesora vo veľkom kňazskom seminári v Bellune a čoskoro sa stáva aj jeho vicerektorom.

Albino Luciani vyučuje budúcich kňazov hneď niekoľko disciplín: teológiu, patristiku, kánonické právo, exegézu a dokonca aj dejiny umenia a morálku. A hoci týchto jedenásť rokov svojho pedagogického pôsobenia neskôr budúci pápež takmer nikdy nespomínal, bude to preňho obohacujúca skúsenosť, keď ho o niekoľko rokov vymenujú za biskupa, ktorý bude starostlivo dbať o svojich kňazov a bude mu záležať na tom, ako kážu.

Ako prežíva náročné roky druhej svetovej vojny? Ťažko povedať. Z tohto obdobia nemáme žiadne spoločné záznamy. V širšom zmysle, hoci je ukrytý za vysokými múrmi kňazského seminára, jeho pozornosť púta robotnícka trieda, nezamestnanosť, ťažká práca horalov či robotníci odchádzajúci za prácou do cudziny. V roku 1948 sa vracia do pastorácie a ako generálny vikár diecézy Belluno preniká do tajov riadenia diecézy. Na zorganizovanie eucharistického kongresu v roku 1949 má len rok času. Je mimoriadne pracovitý. Zastáva tiež funkciu riaditeľa diecézneho katechetického strediska a vytvára si bohaté kontakty s mládežou. Vďaka tejto skúsenosti svoj učiteľský talent obohatil množstvom anekdot a príhod. Svoje katechézy mimochodom zhrnul do knihy *Catechesi in briciole*, ktorej názov možno preložiť ako „Katechizmus stebielko po stebielku“ či „Katechetické odrobinky“, ktorá mala v Taliansku päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia nezanedbateľný úspech a bola preložená do viacerých jazykov.

V letnom sídle pápežov Castel Gandolfo zomiera 9. októbra 1958 Pius XII. Jeho nástupca Ján XXIII. Albina Lucianiho dobre pozná. Obaja už niekoľko rokov

pracujú v Benátskom regióne. Luciani dokonca ešte dlhšie ako Angelo Giuseppe Roncalli, ktorý je v roku 1953, vo veku 72 rokov, vymenovaný za benátskeho patriarchu. Keď 28. októbra 1958 zvolí posvätné kolégium kardinálov za pápeža Jána XXIII., je to prekvapenie. Členom konkláve trval výber „prechodného“ pápeža tri dni a hlasovanie malo desať kôl. Vzhľadom na vek nového pápeža všetci predpokladajú, že jeho pontifikát bude krátky a bez väčšieho významu. Lenže „dobrotivý pápež Ján“ si veľmi dobre uvedomuje zodpovednosť, ktorú mu zverili. Nestráca čas a prijíma mnohé rozhodnutia. Nehovoriac o koncile, ktorý zvolá 25. januára 1959, teda iba tri mesiace po svojom uvedení do úradu.

Okrem tohto kroku, ktorý bol pre Cirkev ako blesk z jasného neba, robil aj bežné prvé rozhodnutia prislúchajúce jeho úradu, akým bolo napríklad 11. novembra 1958 menovanie biskupa Giovanniho Urbaného za svojho nástupcu v benátskom patriarcháte. Keď ho potom na konzistóriu 15. decembra 1958 vymenoval za kardinála, v ten istý deň menuje Albina Lucianého za biskupa Vittoria Veneta – malej diecézy severovýchodne od Benátok. Bol to len prvý krok na ceste, ktorá sa ukáže ako výnimočná. Rok po roku sa píše nová kapitola príbehu, ktorý Albina Lucianého už onedlho zavedie v stopách nového pápeža Jána na benátske Námestie svätého Marka, kde stojí katedrála prestížnej talianskej arcidiecézy. Po tom, čo sa Giuseppe Sarto (1835 – 1914) stal pápežom Piom X., dostala v Roncallim katolícka Cirkev pápeža opäť raz z Benátok. Ním sa však zoznam nekončí.

Pokorný biskup

Jedným z prvých rozhodnutí, ktoré uskutočnil nový pápež Ján XXIII., bolo menovanie Albina Lucianiho za biskupa diecézy Vittorio Veneto.

„V mojom prípade vidno, že Pán opäť používa svoju starú metódu,“ vysvetľuje nový biskup svojim veriacim. „V zašpinených uliciach si vyberá maličkých. Vyberá si ľudí z vidieka. Vyberá si ďalších, ktorých berie od sietí na mori či jazere, a robí z nich apoštolov. Je to jeho stará metóda.“

Sám Ján XXIII. predsedá 27. decembra 1958 v Bazilike svätého Petra v Ríme vysviacke mladého, len štyridsaťšesťročného biskupa, ktorému tak zároveň otvára dvere na nadchádzajúci koncil. Monsignor Luciani sa na ňom zúčastní spolu s ďalšími 2381 biskupmi vo Svätopeterskom chráme. Toto svoje uvedenie do srdca univerzálnej Cirkvi komentuje takto: „Som len prostý muž zvyknutý na jednoduché veci a na ticho.“ Na štyri zasadnutia Druhého vatikánskeho koncilu dochádza do Vatikánu zo svojej chudobnej diecézy v horách, kde jej ťažko skúšané obyvateľstvo sprevádza najlepšie, ako dokáže.

Tak ako v minulosti jeho otec, aj muži tohto regiónu musia za prácou odchádzať do zahraničia. A táto

osobná skúsenosť poznačí diskretnú, pozornú a starostlivú biskupskú službu nového biskupa.

Z toho obdobia si Luciani vezme mnoho ponaučení. Vďaka svojmu pragmatizmu dokáže napríklad vyriešiť chúlостivú záležitosť. Dvaja kňazi z jeho diecézy sa značne zadlžia a ich veritelia – drobní sporitelia, ktorí týmto predstaviteľom cirkvi dôverovali – chcú svoje peniaze späť. „Predám cirkevný majetok a jednu z našich budov. Nadobudnuté peniaze pôjdu na splatenie dlhu týchto kňazov až do poslednej líry,“ vyjadrí sa biskup Luciani. Predajom časti majetku diecézy nespláca nový biskup len dlhy. Berie si aj ponaučenie a kňazov pozýva pracovať v chudobnej Cirkvi pre chudobných:

„Faktom je, že dvaja z našich radov konali zle,“ prihovára sa všetkým svojim kňazom. „Verím, že spravodlivosti treba urobiť zadosť. Nemôžeme sa ani v najmenších veciach skrývať za nejakú beztretnosť,“ prízvukuje biskup. „Tento škandál je ponaučením pre nás všetkých. Musíme byť Cirkvou, ktorá je chudobná.“

Po nástupe na pápežský stolec mu smrť už nedovolí napísať encykliku o „chudobných a chudobe vo svete“, ktorú zamýšľal...

Ďalšia bolestivá udalosť v prvej diecéze zverenej biskupovi Lucianimu súvisí so „schizmou Montanera“, ako sa jej zvykne hovoriť.

V decembri 1966 zomiera starý montanerský farár. Biskup sa ponáhl'a vymenovať nového správcu, ktorý by sa ujal úradu už koncom januára 1967. Lenže farníci majú svoju vlastnú predstavu a na miesto nového farára chcú presadiť kaplána, ktorý už vo farnosti pô-

sobí. Medzi biskupom Lucianim a obyvateľmi dedinky Montaner v okrese Sarmede provincie Treviso nasleduje boj, kto z koho. Katolíci, z ktorých každý má toho svojho kandidáta, sú rozdelení. Luciani im pripomína, že farára nemenujú farníci, ale biskup. A ten do dediny v diecéze Vittorio Veneto vysielal jedného kňaza za druhým. Dedinčania ich však jednomyselne odmietajú, ak ich dokonca neuväznia. Utrápený biskup Luciani, nepochybne aj preto, aby zabránil zlému koncu aféry, prichádza na jeseň roku 1967 do Montanera so solídnym policajným sprievodom prevziať svätostánok a Oltárnu sviatosť a kostol zanecháva odsvätený. Vtedy sa rebelujúci farníci pridávajú k pravoslávnej cirkvi – toto je dôvod, prečo sa udalosť opisuje ako schizma. Bude trvať istý čas, kým sa „separatistická“ komunita zorganizuje a nájde rovnováhu. Jej rozkol bol skôr provokáciou voči biskupovi, nedá sa povedať, že by vychádzal z nejakého autentického presvedčenia. Po mnohých rokoch našli katolícke a pravoslávne komunity Montanera spôsob, ako spolunažívať a dokonca zažívať skutočný ekumenizmus.

Pevný a pokojný Luciani ukázal, že dokáže pri riadení diecézy čeliť ťažkostiam. Biskup zároveň neprestáva byť pastierom z hôr, ktorým vždy bol. Za heslo si zvolil *Humilitas* – pokoru, ktorá ho bude sprevádzať až na najvyšší vrchol Cirkvi. Svoje biskupské heslo „Pokora“ prebral od svätého Karola Boromejského (1538 – 1584), milánskeho arcibiskupa a zároveň patróna istého... Karola Wojtyły.

Toho Wojtyły, ktorého Pius XII. dňa 28. septembra 1958, krátko pred svojou smrťou, vymenoval za

pomocného biskupa v Krakove. Zaujímavá súvislosť dvoch postupne sa črtajúcich ciest, ktoré sa príležitostne prelínajú. Možno podotknúť, že poľský biskup a onedlho arcibiskup Krakova (od roku 1964), sa do koncilového procesu zapája viac ako biskup Luciani. Ten svojej diecéze podáva správy o diskusiách, vyzdvihuje ekumenickú jednotu a vyzýva katolíkov modliť sa a mať nádej. Je sústredeným pozorovateľom tohto *aggiornamenta*, ktoré zatrasie Cirkvou, a uvádza ho do praxe predovšetkým v súlade so svojím poslaním: venuje sa veriacim svojej diecézy, ktorých vedie ako kňaz blízky svojim ovečkám, a špeciálnu pozornosť venuje aj svojmu duchovenstvu. Kňazi to vedia: dvere k nemu majú vždy otvorené bez toho, aby sa museli vopred ohlásiť. Povzbudzuje ich, aby v evanjelizačnej službe „hovorili jednoduchým jazykom“. A napokon chce biskup budovať putá dôvery s katolíckymi združeniami, najmä s cieľom dobročinnosti voči chudobným.

Usiluje sa ísť príkladom? Určite sa nevnucuje. Taký je jeho štýl, jeho spôsob života podľa evanjelia tak, ako ho on chápe. Vybral si jednoduchý život, od ktorého ho nemôže nič odradiť, dokonca ani tie najvýznamnejšie povinnosti, ktoré mu každý rok pripadnú. Biskup Luciani sa rád presúva na bicykli a pešo, vždy obutý v turistických topánkach. Je to pastier spätý so svojím stádom, s ľudovou zbožnosťou, s jednoduchou a konkrétnou vierou. V Benátkach tak na presun po meste nepoužíva biskupskú loď ale *vaporetto*, tak ako bežný Benátčan.

Táto jednoduchosť mu nebráni s neúnavným nasadením a dynamizmom venovať pozornosť všetkým

oblastiam pastorácie. Počas riadenia Benátskej arcidiecézy napríklad zorganizuje púť do Lúrd a v roku 1977 ďalšiu do Fatimy. Nezabúda ani na tých Talianov, ktorí odišli ďaleko za prácou, a navštívi ich v Brazílii, ale v roku 1976 aj v nemeckom Mainzi. Možno nechýbalo veľa a mohol navštíviť aj Argentínu, kde by stretol istého Bergoglia a taliansku komunitu usadenú v Buenos Aires.

Dôkazom jeho s koncilom zosúladeného pastoračného cítenia je aj to, že ho pápež Pavol VI. 15. decembra 1969, po smrti kardinála Urbaniho, vymenoval za benátskeho patriarchu. Je to na deň presne jedenásť rokov po tom, čo mu jeho prvý biskupský úrad zveril Ján XXIII. Benátky nie sú len jedným z najprestížnejších cirkevných postov v Taliansku, ale sú aj veľmi mnohotvárnou diecézou, ktorá prináša mimoriadne výzvy.

Výnimočné dedičstvo mesta dóžov kontrastuje s hlboko zakorenenou chudobou okolitých predmestí a priemyselných miest. Exponenciálny rozvoj turizmu narúša životy najmä najchudobnejších Benátčanov. Pozorovatelia konštatujú, že mesto sa vyl'udňuje, jeho populácia starne a mladí ľudia bez práce a prostriedkov na to, aby mohli v krásnom, návštevníkmi zaplavenom meste bývať, ho opúšťajú. Niekedy sa odtiaľ sťahujú niekoľko desiatok kilometrov, napríklad do nového mesta Mestre či na okraj veľkého priemyselného prístavu Marghera.

Vatikánista Bernard Lecomte tvrdí, že „Albino Luciani je dobrý človek, dobrý kňaz, a tiež sympatický a nekonvenčný biskup“. 3. februára 1970 bol nový

benátsky biskup slávnostne uvedený do úradu v Bazilike sv. Marka, odmieta však tradičnú procesiu po vode. Pri privítaní nový patriarcha prirodzene evokuje slávnú minulosť mesta, ale pripomína aj priemyselné mestá v jeho okolí. V prejave adresuje primátorovi mesta upozornenie: „To sú tie druhé Benátky. Nie tie, čo oplývajú pamätihodnosťami, ale tie, v ktorých je mnoho tovární, domov, duchovných problémov, duší. Prozreteľnosť ma posielala práve do tohto mesta, ktoré je veľmi odlišné.“

Nový patriarcha sa robotníckej triedy nezľakne a svoju metódu, ktorá spočíva v blízkosti, načúvaní a jednoduchosti, sa meniť nechystá. Katolíci z Vittoria veriacim z Benátok na jeho adresu hovoria toto: „Je to čestný a otvorený človek, ktorý vyžaruje úprimnosť. Pripomína človeka z našich hôr, je priamy a pohostinný.“ Nový patriarcha, ktorý prišiel do svojej predchádzajúcej diecézy Vittorio Veneto bez haliera, nechce mať z jedenástich rokov služby v úrade žiaden zisk. A tak všetky peniaze, ktoré má, vracia svojej bývalej diecéze. Hovorí: „Keď som prišiel, nemal som ani päťták. Rovnako chcem aj odísť.“ To isté urobí aj neskôr. Po zvolení za pápeža vráti všetky svoje úspory benátskej diecéze.

SME MALÍ

„Veriacim musíme pomáhať adorovať Pána a d'akovať mu. Pred Bohom nikto nie je veľký. Pred Bohom sa aj Panna Mária cítila malá. Je veľmi dôležité, aby sme cítili, že Boh na nás hľadá. Aby sme cítili, že sme predmetom lásky, ktorú Boh prechováva voči nám. Keď bol svätý Bernard malý, raz na Vianoce zaspal v noci v kostole a prisnil sa mu sen. Zdalo sa mu, že vidí Ježiška, ktorý sa naňho pozeral a povedal: „Tu si, môj malý Bernard, môj veľký priateľ.“ Keď sa potom Bernard zo sna prebudil, dojem, ktorý v ňom tá noc zanechala, ho už nikdy neopustil, a mal nesmierny vplyv na jeho život. Cíťme sa malí, pretože takí sme. Ak sa nebudeme cítiť malými, je nemožné mať vieru. Ak sa človek príliš vyzdvihuje, ak sa príliš chváli, nedôveruje Bohu. Ty si naozaj veľký, Pane, a ja som pred tebou veľmi malý. Nehanbím sa to povedať. A rád urobím to, o čo ma žiadaš.“

Albino Luciani
biskup diecézy Vittorio Veneto
Katechéza - január 1965

